

Rudolf Eucken

LA VISIÓ DE LA VIDA
DELS PENSADORS GRECS

EDICIONS ENOANDA

ÍNDIX

OBSERVACIONS PRELIMINARS SOBRE EL CARÀCTER I EL DESENVOLUPAMENT DE L'ESPERIT GREC.....	1
PLATÓ	17
Introducció	17
La doctrina de les idees	18
Els béns de la vida	23
La negació i transfiguració del món	29
La concepció de la vida humana en general	35
Les esferes individuals de la vida	39
ARISTÒTIL	53
Caràcter general	53
Els caràcters fonamentals de la concepció del món i de la vida.....	55
Les experiències del cercle humà	64
Els camps individuals	74
L'ANTIGUITAT POSTCLÀSSICA.....	95
ELS SISTEMES DE SAVIESA PRÀCTICA.....	96
Caràcter general de l'hel·lenisme	96
Els epicuris	101
Els estoics	107
L'ESPECULACIÓ RELIGIOSA	118
EL MOVIMENT VERS LA RELIGIÓ	118
Plotí	127
La grandesa i els límits de l'antiguitat.....	157

OBSERVACIONS PRELIMINARS SOBRE EL CARÀCTER I EL DESENVOLUPAMENT DE L'ESPERIT GREC

En el moment d'avantposar a l'exposició dels pensadors grecs algunes observacions sobre el caràcter i el desenvolupament del pensament grec, veiem molt bé les dificultats que, en l'estat actual de les recerques, ens presenta aquesta empresa. El mètode històric s'ha apoderat no fa gaire d'aquest camp i la seva recerca imparcial, àmplia i nobilíssima, ha introduït una concepció nova de la civilització clàssica. Ha caigut aquella ortodòxia del classicisme que compendiava tota l'activitat en un únic tipus de cultura i contraposava aquest tipus idealitzat i estilitzat com quelcom invariable i inaferrable, a les èpoques posteriors; ha caigut la decidida oposició entre «antics» i «moderns», i amb aquesta la tendència a atribuir als primers les perfeccions de les quals es lamentava la manca en els segons. Aquest classisme era massa estret, en la mesura que restringia tota la vida grega a un únic punt culminant; era massa rígid en la mesura que en lloc de comprendre aquest cim en el seu esdevenir, es limitava a admirar-lo com una obra meravellosa de l'atzar; a més amenaçava de tornar-se injust davant les personalitats genials, en la mesura que s'inclinava a considerar llur activitat creadora com una manifestació d'un caràcter ètnic i en més d'un cas considerava com a efecte d'un tal caràcter el que certament era una reacció contra aquest,

LA VISIÓ DE LA VIDA DELS PENSADORS GRECS

afirmada només al preu de duríssimes lluites. Per tant, no pot no ajudar a una apreciació més equilibrada dels grans pensadors el fet que el mètode històric ens hagi ensenyat a investigar més profundament l'esdevenir històric amb les seves condicions i els seus obstacles, a estudiar la riquesa de les manifestacions amb les seves exposicions i les seves lluites, a penetrar les transformacions internes de les diferents èpoques, a rastrejar la presència d'elements anomenats moderns en la vida antiga, fent-nos així més transparent el tot i substituint el rígid criteri absolut d'un temps per un criteri més relatiu.

Però, per altra banda el nostre objecte també està exposat a tots els perills d'un tractament purament històric. Amb la seva cura minuciosa de totes les manifestacions individuals, posa fàcilment en la segona línia de recerca uns caràcters generals; la seva preocupació per ser just envers tota manifestació porta fàcilment a equiparar els grans amb els petits; és més, un respecte massa exclusiu a aquesta concepció pot fer sorgir el dubte de si una època pot tenir alguna eficàcia més enllà del seu temps, si un segle encara pot ser alguna cosa per a un altre. Ara bé, això anul·laria el valor cultural de l'antiguitat que tant estimem. Per tant, potser ens hem d'oposar a un relativisme com aquest. Si també ha caigut l'antic concepte del classicisme, no per això es necessita renunciar a comprendre'l en un tipus, en un concepte general. Perquè és legítim, és més, és necessari un tal concepte general arreu on a través de les accidentalitats i deficiències humanes es revela una particular síntesi espiritual, un tipus de vida espiritual i d'aquesta manera una veritat superior al temps, sense la qual la història no seria més que un caos i la recerca històrica no tindria cap valor per als fins suprems de l'esperit. Ara bé, a través de l'evolució

ELS PENSADORS DE L'ÈPOCA CLÀSSICA

de l'esperit grec creiem veure la presència d'aquest tipus més que entre altres pobles. Nosaltres encara creiem que quan la concepció de la forma característica de la cultura clàssica també ha de sortir dels seus límits massa estrets i reconèixer la legitimitat de nombroses altres manifestacions, no per això té necessitat de desaparèixer totalment; això només vol dir que aquesta s'ha representat més amunt. Igual com nosaltres els alemanys, en la totalitat de la nostra història reconeixem l'acció d'una forma de l'esperit que, visible a poc a poc en la vida ordinària es manifesta clarament en els cims més alts de la vida espiritual i uneix els segles i en si acull les oposicions més rotundes, aquí ens hem de demanar quins són els caràcters generals de l'esperit grec, buscar a través de les variacions, les transformacions i les lluites particulars, el tipus únic que les abraça totes, per jutjar després des d'aquest punt de vista el valor dels individus. Recordem aquí d'aquests caràcters alguns que per al desenvolupament del pensament tenen una importància particular. No oblidem però al mateix temps que aquests caràcters no es refereixen a tota la vida grega en el seu conjunt, sinó que s'expliquen clarament només en les altres regions de l'esperit i que, més que als individus aïllats, pertanyen a l'espiritualitat col·lectiva.

El caràcter que més ressalta en la vida grega és l'energia de la vida, la tendència a desenvolupar totes les forces, la joia de l'acció i de la creació. L'activitat no té necessitat de cap premi que la demani. Troba en si mateixa estimul i satisfacció. Ser sempre actius davant de les coses: aquest va ser sempre el fonament de la saviesa grega. Però malgrat aquesta mobilitat seva, l'acció no abandona aquí el terreny positiu del món real; no s'enganya de poder crear les coses amb el seu propi moviment, sinó que els reconeix llur pròpia naturalesa,

LA VISIÓ DE LA VIDA DELS PENSADORS GRECS

i tots els seus esforços tendeixen a establir entre ella i les coses una fecunda reciprocitat d'acció per formar l'esperit sobre les coses i les coses segons l'esperit. En aquestes condicions és natural que l'esperit estigui poc inclinat a replegar-se sobre si mateix, a observar el seu estat interior i que, quan això succeeix, només esdevingui pel xoc de l'experiència i per les dificultats en les que es troba. Però també llavors l'esperit va de seguida a la recerca d'un nou món, d'un nou ordre de coses, de l'amplitud i veritat del qual pugui gaudir novament. Per tant, no turmentosa necessitat d'aprofundir, no labor somniadora de pur sentiment: la íntima disposició es conforma i s'adapta a l'acció. Ara bé, si l'acció s'uneix tan estretament a les coses, aquestes per una banda vindran a enriquir el nostre ésser, i per l'altra rebran el segell del nostre caràcter espiritual. I, en efecte, el pensament grec anima tot el que l'envolta i llença sobre tot un reflex de vida humana. Però atès que no suprimeix el caràcter propi de les coses, aquestes reaccionen i fan la vida més alta, més lluminosa i més bella. De manera que la personificació de vida entre els grecs ens apareix molt més mòbil i fecunda que entre els altres pobles: l'humà, reflectint-se en el món, es purifica i s'allibera de les aspreses de la naturalesa primitiva.

L'activitat també és el baluard segur, la millor arma en els perills i en les necessitats de la nostra existència. Sigui quina sigui la sort, el grec s'hi manté actiu davant; en cada esdeveniment vol explicar la seva força, també al dolor li vol arrencar un sentit i una raó. La lluita per la vida s'afronta animosament; en aquesta lluita a cara descoberta, es tempra l'energia humana i l'ànima adquireix una virtut que l'eleva per sobre del món. Això no significa prendre a la lleugera el cantó tenebrós i trist de les coses ni vol dir alliberar-se amb un

ELS PENSADORS DE L'ÈPOCA CLÀSSICA

còmode optimisme. L'esperit grec conegué bé les misèries, els dolors i els dubtes de l'existència humana; per fer front als obstacles hagué de fer canvis sempre nous i més grans en si mateix i en les coses; per trobar un terreny sòlid a l'activitat hagué de retirar-se sempre més al regne de la interioritat pura. Però en aquesta resistència sempre sabé retrobar el seu camí: d'aquesta conducta activa en tragué sempre nou coratge i, per molt que veiés davant seu enfosquir-se el món sensible, mai no deixà de reconèixer la raó que hi a la base de tot. Per tant, erren els qui confonien els caràcters de l'esperit grec amb els de l'esperit indi i anomenen pessimistes els grecs. Perquè pessimista no és sense més el que sent profundament el dolor de la vida, sinó només qui es rendeix al dolor i deposa davant seu tota arma. Ara bé, això certament no ho feren els grecs.

Aquella mateixa activitat en la que l'esperit grec trobà el seu ferm suport, transforma en tota creació seva l'activitat i la vida. Com a éssers vivents, com a individus tenint una ànima pròpia, apareixen aquí les associacions humanes, sobretot l'estat; també per a les obres d'art gregues res no és més característic que aquesta penetració d'espiritualitat i de vida. Del conjunt de l'obra als mínims elements, tot palpita i viu, també allò que en un altre lloc sembla rigid i mort.

Si tal és respecte a les coses la disposició de l'esperit grec, es pot preveure fàcilment que aquest farà justícia a la riquesa del real, desenvolupant al mateix temps en si mateix una gran varietat de formes i d'actituds. I, realment, veiem la cultura grega estendre's, amb una meravellosa universalitat per tots els camps recollint totes les experiències, respectant totes les particularitats. Els camins per si més diversos són abraçats aquí amb el mateix ardor i energia; totes les direccions principals

LA VISIÓ DE LA VIDA DELS PENSADORS GRECS

del desenvolupament posterior de la cultura fins al temps present, troben aquí el seu germen. Qui ho contesta i no reconeix als grecs llur pròpia grandesa, ja sigui en la religió o en el dret, en les ciències positives o en les invencions tècniques, mesura llurs produccions amb criteris estranys o s'atura en una sola època, la que només és anomenada clàssica. Sovint realment, massa exclusivament, els moderns s'aturen en la que podrà ser la glòria més gran, però certament no l'única: vull dir la força de la síntesi, la composició artística del conjunt. També en l'observació pacient, en l'anàlisi aguda, en la crítica minuciosa dels particulars foren grans els grecs; i això també és un dels trets essencials de llur caràcter.

Donada aquesta multiforme versatilitat de l'esperit grec, es comprèn que no se senti mai angoixat ni oprimat per la naturalesa particular dels camps individuals de la seva activitat, sinó que pugui, estenent-se valentament i lliure, prendre de cada part i reforçar-se de les més variades experiències. D'aquí ve una singular riquesa de contingut en la història d'aquest poble; d'aquí la possibilitat de prendre sempre noves formes i noves direccions sense trencar amb el propi caràcter i sense destruir l'harmoniosa unitat del conjunt. En el concepte mateix dels grecs, el que els distingia per sobre de tot dels bàrbars era l'amplitud i la llibertat de la seva vida.

A la llibertat s'hi uneix naturalment la claredat. Tot el que d'alguna manera toca i commou l'home, ja vingui de l'exterior o de l'interior, ha d'assolir una transparència perfecta. Només quan és dissipada tota obscuritat de l'origen i l'objecte es presenta en plena llum a la nostra mirada, només llavors es pot dir entrat en la nostra vida i adquirit per la nostra activitat.

Si no és que la necessitat de claredat genera

ELS PENSADORS DE L'ÈPOCA CLÀSSICA

dues tendències, que a un temps es completen i es combaten, es reclamen mútuament i es defugen; la tendència científica, lògica, i la tendència artística, plàstica.

Per una banda un impuls potent per penetrar i entendre, per fer desaparèixer totes les ombres amb la força del pensament. Es vol vèncer tota la dispersió de la dada empírica, concatenar entre ells tots els fenòmens, reconduir a un fons comú les diferents manifestacions de la vida, discernir les identitats persistents enmig de la proximitat i del perpetu canviar de les coses. Aquesta tendència comença molt abans que la ciència; ja les més antigues manifestacions literàries contenen, si bé veladament, la idea d'un ordre universal, la negació de l'arbitri incert i cec. Però l'aspiració lògica no pot elevar-se a forma i dignitat de ciència sense que a més la imatge del món no traspassi del visible a l'invisible; el pensament, en el progrés de la seva independència, adquireix tal consciència de la pròpia força per confiar únicament en les seves pròpies lleis i per sacrificar a la seva necessitat d'una realitat més verdadera tot el món sensible, reduint-lo a no ser més que un fenomen, una mera aparença. D'aquesta manera, els grecs esdevenen els creadors de la metafísica; tot el seu pensament està inspirat en les seves fonts profundes per un viu sentit metafísic, totes les seves obres i les seves creacions estan penetrades per una potent onada de pensament. També en la vida individual de l'esperit, aquest introdueix una gran necessitat de perspicàcia i claredat; allò del qual no es pot donar raó és considerat menys valuós; una lúcida consciència ha d'acompanyar i penetrar cada acte de l'home. Amb aquest pas la saviesa esdevé la força decisiva en la vida; tot bé és fet dependent de la recta cognició del bé, i el mal esdevé una mancança intel·lectual, un error de judici.

LA VISIÓ DE LA VIDA DELS PENSADORS GRECS

Però al domini absolut del pensament i a l'intent de transmutar l'existència en un món de purs conceptes, contrasta una altra tendència, la necessitat de la intuïció sensible i de la creació artística. Per al grec no n'hi ha prou amb comprendre; també vol contemplar, posseir l'objecte en la seva mateixa totalitat fixat en una imatge sensible; al pensament rigorós s'acompanya la fantasia alada obedient, per altra banda, també a la llei de la mesura, de l'ordre, de l'harmonia. Tot aspira aquí a ser expressat en forma ben definida i en un estil segur; tota figura rep els seus contorns precisos i els seus matisos exactes, totes les relacions són ben ponderades i fixades; tot particular posa un límit i el rep. D'aquesta manera, gradualment, el món es transfigura, el caos primitiu esdevé cosmos, del qual tota deformitat i dissonància convé que sigui desterrada. L'ull sobretot, vol ser satisfet; la visió sola capta la flor de la bellesa i porta al grau més alt de la vida. Una disposició com aquesta de l'esperit no tolera cap separació entre l'intern i l'extern ni pot acontentar-se amb sentiments indistints o figuracions simbòliques; l'expressió per a aquesta no és un afegit posterior, sinó complement indispensable de l'ésser.

Aquest desig d'intuïció immediata porta sempre la laboriositat de l'esperit al món de l'experiència; la multiplicitat de les coses, que amenaça amb dissoldre el pensament davant de l'anhelada unitat, reafirma aquí el seu dret perpetu: el vertader s'il·lumina de bellesa. En la unió del vertader amb el bell, en la plàstica expressió de les forces espirituals hi ha l'obra més eminent de l'esperit grec. En virtut d'aquesta unió l'amor del vertader no corre més el risc de perdre's fora del món pels regnes sense traça de l'incommensurable i, per altra banda, la creació artística realitza un contingut profund i no degenera en instrument de mer delit.

ELS PENSADORS DE L'ÈPOCA CLÀSSICA

De l'influx recíproc de les dues tendències deriven totalment un viu moviment interior i una inexhaurible frescor de vida.

Ja en aquests pocs trets es revela una gran singularitat de natura; aquesta també abraça l'obra dels filòsofs i la formació de les concepcions generals sobre la vida. Però les concepcions de caràcter filosòfic comencen més tard, i quan apareixen ja està avançat el treball espiritual i el procés d'alliberament intern. Desgraciadament, una profunda obscuritat envolta el moviment de les idees en els segles VIII i VII, on ja no es pot seguir de més a prop el primer produir-se i créixer del nou pensament; però al segle VI ja és manifest el seu desenvolupament, i al V la victòria està decidida. L'esperit de llibertat i de penetració ja s'ha apoderat de totes les esferes de la vida.

Així és, sobretot en la religió. Els vells déus romanen, efectivament, honorats, però la crítica no estalvia la seva imatge tradicional. Moltes coses ja repugnen a un sentit moral més refinat; respecte a això es defugen oberts contrastos, però al mateix temps més discretament, potser sense que se'n tingui plena consciència, es porta a terme una reducció en sentit espiritual i moral. Al mateix temps creix la necessitat d'unitat: la multitud dels déus no desapareix, però ja no és més una coexistència de formes separades, i a través de la multiplicitat es divisa la unitat de l'Ésser únic.

Al mateix temps apareixen gèrmens de nous desenvolupaments en diferents, és més, en direccions oposades. De la investigació científica del món sorgeix una direcció panteïsta, el concepte d'una vida universal, d'una divinitat impersonal, de la que també prové l'ànima humana i a la que retorna després d'haver complert el breu curs de l'existència terrenal. De la trobada del sentiment més profund de les injustícies terrenals, de la preocu-

LA VISIÓ DE LA VIDA DELS PENSADORS GRECS

pació sobre el propi bé i la pròpia felicitat, sorgeix una aspiració potent envers el més enllà, d'on ve la distinció d'ànima i cos, la fe en una immortalitat personal i l'esperança d'una vida millor en el més enllà. D'aquesta manera, sorgeixen els òrfics i els pitagòrics.

Igualment, també la vida ètica guanya en autonomia i interioritat; en particular la idea de la mesura moral adquireix importància i dona suport al sentiment, a una norma per actuar. Una influència benèfica en el camp moral i un potent impuls a aprofundir la vida de l'esperit és donat per la poesia, més i millor que la reflexió dels gnòmics.

La inspiració lírica genera tot un món de sentiments i exalta la consciència del subjecte; l'amor, l'Eros, troba expressió en l'art plàstica com en la poesia: però quan més interna i commoguda esdevé la vida, tant més arduos són els problemes, tant més agut i profund el sentit de les contradiccions de l'existència humana. El drama afronta aquests problemes i n'extreu una conclusió del destí humà. Abans que la filosofia intentés donar un fonament a la vida, els poetes foren mestres de saviesa, intermediaris entre les antigues tradicions i el nou pensament.

També les transformacions polítiques repercuteixen en les condicions generals de la vida humana. El progrés de la democràcia impulsa els individus a explicar i posar en acció totes llurs forces; es multipliquen els contactes, es fa més ràpid el procés vital. Ja no és possible acceptar els antics ordenaments sense més com a cosa natural; es recullen i s'adapten alhora a les necessitats presents les velles lleis, d'on sorgeixen problemes generals; es comença a demanar la raó del que és, a comparar les institucions amb altres estats, a intentar nous camins amb la teoria. D'aquesta manera, moltes coses es transformen i s'obre un camp lliure

ELS PENSADORS DE L'ÈPOCA CLÀSSICA

a l'examen crític i a la discussió. Al mateix temps la vida també s'amplia exteriorment per l'increment del tràfic i del comerç, i sobretot per la fundació de colònies, que també floreixen especialment gràcies al contacte amb cultures estrangeres.

Junt amb la vida també canvia l'aspecte del món. La filosofia, que entre els grecs no parteix de l'home i de la seva sort, sinó de la contemplació del tot, vol explicar el món de manera natural, en les seves relacions interiors, i es dirigeix a una substància immutable o a un ordre constant de relacions. Convé que se sacrifiqui a això la primera impressió i la imatge espontània de les coses; però, amb sentit segur de l'essencial, reconstrueix el món en dibuixos, la simplicitat genial dels quals desperta sempre una nova admiració. Més que amb assalts directes, el pensament grec sobrepassa definitivament la mitologia amb la creació d'una concepció científica de la realitat.

La tendència a buscar en les coses una connexió natural encara és més reforçada per l'astronomia, que demostrant la regularitat exacta dels moviments dels astres, descobrint els ordres constants de l'estructura del món i component el tot en un cosmos, treu al diví tot arbitri i posa sobre de cada cosa l'imperi de la llei. Més i millor que tota meravella, l'ordre i l'harmonia de les coses anuncien en el món una raó suprema ordenadora. I no sols en les grans coses es manifesta aquest govern diví de la raó, sinó que baixa fins a les coses més petites i quasi imperceptibles, i tot es governa amb nombre i mesura, com apareix de manera admirable pel descobriment de les relacions matemàtiques i dels tons musicals. També exerceix una gran influència sobre la concepció del món la medicina. No sols en el seu propi terreny l'observació de l'home el porta a una investigació més precisa de les relacions causals; també contribueix a aclarir el concepte de

LA VISIÓ DE LA VIDA DELS PENSADORS GRECS

causa en general, revela l'estreta conjunció de l'home amb la natura, hi veu una imatge del tot, un microcosmos que en si conté totes les essències fonamentals de l'univers.

Finalment, també a la vida i a l'obrar dels homes s'hi gira la llum de la consideració objectiva. La historiografia, a penes guanyada la seva independència ja desplega un esperit crític, distingeix i escull entre les tradicions i, en judicar els destins humans, disminueix i posa sempre a part l'acció del sobrenatural. Personalment, els escriptors d'històries poden conservar bé una pia reverència per les potències invisibles, però l'obra només està animada per una tendència que porta a explicar els esdeveniments mitjançant la connexió de causa i efecte i a lligar sempre més la sort de l'home a les seves pròpies accions.

El desenvolupament contemporani de totes aquestes tendències ofereix un espectacle meravellós, mai vist en la història del món. Amb força i frescor incomparable l'esperit humà es desenvolupa aquí des dels somnis i els temors de la seva infantesa i ascendeix segur a una altura de vida conscient, lliure i viril; l'intern esdevé sempre més independent, sempre més, l'angoixa del purament humà cedeix davant d'una vida superior en comunió amb el tot. En aquesta revolució es desperta i s'exalta en l'home el sentiment de la seva força; sorgeixen altes individualitats per afirmar llur caràcter particular, un treball espiritual tensa el món. Problemes generals apareixen imperiosos i dominen el pensament: arreu irromp la necessitat irresistible de claredat i de comprensió racional de les coses, un increment rigorós de treball intel·lectual i de cultura universal.

El sorgir del nou i el declinar de l'antic no sembla que porti aspres ruptures i revolucions radicals. En fer-se conscient de la seva pròpia potèn-

ELS PENSADORS DE L'ÈPOCA CLÀSSICA

cia, l'home encara no s'ha separat violentament de les coses i s'hi va contraposat, encara no ha arribat el temps en què el jo s'erigeix plenament independent i desafia amb valentia tot el que és el no-jo.

Però aquest temps havia de venir i vingué. La vigorització del subjecte produït per cada gran moviment espiritual, acaba generant en els esperits àgils i excitables un sentiment de superioritat incondicionada i d'absoluta autarquia. Per aquest camí el procés d'alliberament espiritual porta a una il·lustració racionalista que, mentre li manca un contrapès, agafa formes sempre més radicals. El pensament esdevé mera reflexió separada de la realitat, que només vol reconèixer allò que entra en els seus càlculs; d'aquesta manera esdevé una força dissolvent i negadora, un enemic mortal de la tradició històrica. Però tot el que de l'ús i del costum és portat davant del seu tribunal, ja és explícitament jutjat i condemnat. Quan cap construcció correspon a aquest procés destructor, la vida necessàriament es fa sempre més buida i s'encamina cap a una crisi molt greu.

Aquesta inclinació de l'esperit cap un subjectivisme radical arribà a Grècia de la mà dels sofistes. Donar-ne un judici just és molt difícil, perquè la seva figura ens ha estat transmesa pel seu adversari més resolt, i les seves insinuacions fàcilment poden ser preses per les seves pròpies afirmacions. Primer de tot cal tenir present que els sofistes no foren pensadors de professió i filòsofs purs, sinó mestres de tota habilitat per a la vida pràctica, per a l'acció i per a la paraula. Volien fer dels seus deixebles homes capaços de guanyar-se un lloc i d'actuar en la societat, i sobretot volien fer-los superiors als altres homes fent-los hàbils en les arts la retòrica i de la dialèctica. Tot això corresponia a la necessitat de l'època i cooperà al despertar i al cultiu dels esperits. Però, barrejat amb el bo,

LA VISIÓ DE LA VIDA DELS PENSADORS GRECS

molt hi havia de valor dubtós i a més dolent. Perquè tota l'acció dels sofistes porta en si la convicció que no hi ha una veritat objectiva i que no ens estreny cap ordre superior, sinó que tot reposa en les opinions i en la voluntat dels homes. D'aquesta manera, l'home esdevé «la mesura de totes les coses». Aquesta fórmula es pot interpretar de diverses maneres i també pot valdre com a expressió de profunda saviesa. Però en aquell ordre d'idees, on encara no s'havia separat el que en l'home és essencial del que és accidental, ni la idea de l'humà s'havia elevat encara per damunt de les presències individuals immediates, volia dir negació de tota norma universal, abandonament de la veritat al caprici momentani i a les inclinacions canviant dels homes. Segons el punt de vista des del que es mira, cada cosa canvia d'aspecte i es pot prendre i jutjar d'una manera o altra; el que apareix dret pot ben demostrar-se torçat i viceversa; qualsevol caprici pot ben valdre com a raó. Així, la vida es transmuta més i més en inutilitat, delit i joc del subjecte sol, l'individu ja no té fre i retenció; qui té per si la força pot riure's de totes les lleis com de simples disposicions humanes, d'una invenció dels dèbils a la que ell contraposa com a autèntic dret de natura la potència i la utilitat del més fort. Així el bé cedeix a l'útil, tot valor esdevé relatiu, el pensament no troba en res un fonament segur ni l'acció un objectiu que elevi l'home per sobre de si mateix i li imposi respecte. Certament, el relativisme té un fons de raó i cal que tota convicció s'hi acomodi. Però, elevat a principi absolut, esdevé l'enemic mortal de tota grandesa i veritat. La seva dialèctica no deixa subsistir res de sòlid; al seu joc voluble tota seriositat de la vida desapareix, es tanca tota visió profunda; i amb tota l'exaltació subjectiva, amb tots els bells discursos magnificadors de la força, es manifesta sempre més la manca

ELS PENSADORS DE L'ÈPOCA CLÀSSICA

amagada d'una autèntica força, la vacuïtat interna de tot aquest moviment que, en conclusió, acaba en la frivolitat. Ara bé, la humanitat, a la llarga, res no suporta tan malament com el tractament frívol de les qüestions supremes relatives a la seva vida espiritual.

Però és més fàcil blasmar el sofistes que superar-los. Ja no és possible tornar a treure al subjecte la llibertat conquerida; aquesta conquesta ha destruït per sempre la força persuasiva de la pura autoritat i de la tradició. Només es pot superar la sofística amb un nou progrés de la vida interior. Per això cal que el subjecte descobreixi en si mateix noves relacions i nous ordres, que del fons de l'ànima s'elevi un nou món que alliberi l'home de l'arbitri i el confirmi i consolidi en si mateix. Això ho feu la filosofia grega; i constitueix el més gran esforç i el seu mèrit principal.

El nou moviment tingué principi amb Sòcrates. Exteriorment la seva obra s'assembla tant a la dels sofistes que el judici de molts contemporanis el situà sense més entre aquests. Ell també recull al seu voltant joves que vol educar per a la vida, també reflexiona i raona i vol que tot es justifiqui davant de la raó, també per a ell l'home ocupa el primer lloc; de manera que, a primera vista, sembla un partidari de la il·lustració com els altres. Però Sòcrates arriba a un punt ferm del qual prenen per a ell nova forma el pensament i la vida. A la seva perspicàcia s'hi fa palesa la profunda diferència entre les opinions dels homes tan diverses i canviant, i el pensament científic amb els seus conceptes. En aquest apareix quelcom de constant, immutable, universal, que sedueix la nostra ment i subjuga l'arbitri. D'aquesta manera, tota la vida es converteix en una labor. Donat que l'important ara és posar a prova a la llum dels conceptes tota aquella totalitat de dades sobre les quals es fun-

LA VISIÓ DE LA VIDA DELS PENSADORS GRECS

da la nostra existència, d'expulsar tota aparença, de fundar sobre el vertader tota la nostra vida i la nostra acció. Però amb tot això Sòcrates no arribà a donar forma a un sistema acabat; la seva obra va ser tota de recerca, una infatigable recerca. Ell excogita mètodes especials per al descobriment i la il·lustració dels conceptes, però no sap emprar-los més que en la discussió ordenada amb altres, de manera que l'obra de la seva vida esdevé un diàleg continu. Sòcrates pot restar proper als homes perquè el seu pensament està dirigit principalment a la pràctica i a la moral. Esforçant-se per fundar la vida en el coneixement racional, eleva el bé per damunt de la mera opinió i s'eleva a un nou concepte de la virtut. L'essencial ja no és aquí l'acció exterior i l'èxit en la societat, sinó l'acord amb un mateix, la salut i l'harmonia de l'ànima. La vida humana adquireix una absoluta dependència i un valor autònom; està tan absorta i concentrada en ella mateixa que tot el que pertany al destí exterior desapareix. És cert que a l'acte li roman molt d'imperfecte i també de mediocre i de petitet, que està en contrast amb el caràcter fonamental de la tendència. Però no per això perd valor l'afirmació de la seva autonomia espiritual, de la llibertat interior, i tota imperfecció i desacord desapareix davant d'una vida i consagrar-la amb tanta fe i sinceritat a aquell ideal i sobretot davant de la mort heroica que en segellà l'obra.

S'havia posat un fonament segur, s'havia obert un nou camí pel qual el pensament filosòfic grec ràpidament havia d'eleva-se amb Plató al cim de la seva altura.

PLATÓ

a) INTRODUCCIÓ

Traçar la concepció platònica del món és potser la part més difícil de la nostra tasca. Principalment perquè la personalitat incomparable de la qual la seva obra és una manifestació, abraça en si impulsos profundament diversos i fins i tot contrastos irreconciliables. Plató és sobretot el pensador sobirà que penetra victoriós a través de cada aparença i més enllà de cada imatge fins a l'essència supra-sensible de les coses i contraposa mons a mons, movent com en un joc fàcil les masses més rígides, doblegant i acostant amb mestratge els contraris més tenaços. Però aquest pensador també és un artista diví, sempre anhelant la bellesa de les visions i de les formes, la fantasia del qual altament inspirada circumda i teixeix d'esplèndides imatges l'obra del seu pensament, un pensador per al qual el pensament també és una creació artística. I en el pensament i en l'art s'afirma una vigorosa personalitat moral que tot ho explora i perfecciona; per a qui només té autèntic valor allò que afavoreix a tota l'ànima, que confirma, purifica, eleva. «Tot l'or sobre i sota la terra no val la virtut.» La consciència de les connexions invisibles i de les greus responsabilitats en les quals l'actuació humana es porta a terme, confereix a l'obra de Plató una seriositat profunda, fins i tot una espècie de solemnitat mis-